

अमर्यापूति स्पर्धा

विद्युल्लेखा अकलूजकर आणि अरुण जतकर.

स्पर्धा क्र. ७१ साठी समस्या –

१. जिवाची काळजी घेतां निघूनी प्राण हा जाई
२. विवाद जरि थांबला, तरि मनीं धुकें वाटलें
३. स्त्री जात घातक अती, सुखदा विरक्ती !

समस्यांचे विवेचन – विद्युल्लेखा अकलूजकर

वियद्गंगा (म्हणजेच वसंत), पृथ्वी, आणि वसंततिलका या वृत्तात अनुक्रमेण या वेळच्या पहिली, दुसरी व तिसरी या समस्या दिलेल्या आहेत, हे आमच्या पटाईत वाचकांच्या लगेच लक्षात येईल. १६ अक्षरांचे वसंत आणि १४ अक्षरांची वसंततिलका या दोन सारख्या वाटणाऱ्या नांवांच्या, पण वेगवेगळ्या चालीच्या वृत्तांची त्यामुळे नीट ओळख होईल हा हेतू. गेल्याच अंकात वसंत आणि वसंततिलका या वृत्तांचे भरपूर विवेचन केल्यामुळे त्यांबद्दल फार काही लिहायला नको. पण या वेळी वाचकांना वियद्गंगा/वसंत वृत्तातल्या काही नव्या रचना दाखवणार आहे.

कवी यशवंतांनी रचलेले त्या वृत्तातील एक सोपे कोडे मी मागील अंकात दिले होते :-

सकाळीं चार पायांनी फिरे तो राजराजेन्द्र ५
दुपारीं दोन पायांनी, असो तो रंक वा इन्द्र ५
परंतू अस्तमानीं कां फिरे तो तीन पायांनी ?
मुलांनो, ओळखा पाहू, असा तो कोणता प्राणी ?

मुळात ते वाचल्याबरोबर जतकरांनी त्याच वृत्तात त्याचे शेऱ्यासह उत्तर मला पाठवून परतफेड करून टाकली होती; ते उत्तर असे :-

जरी तान्हेपणीं रांगे । युवा पायांवरी चाले ।
पुढे वृद्धापकाळीं त्यां । न काठीच्या विना चाले ॥
असें कोडें सुटायला जराही वेळ ना लागे ।
मनुष्याची मती जेव्हां उड्या मारावया लागे ॥

जतकरांचा या शेवटच्या दोन ओळीतला विश्वास सार्थ करायला आमचे बरेच वाचक त्या कोड्याला दाद देतील, असे आम्हाला वाटत होते. पण आमच्या समस्त प्रतिभावंत वाचकांपैकी फक्त अरविंद नारळे यांनीच त्याची दखल घेतली, यामुळे आम्हाला सखेदाश्चर्य वाटले. तरी नारळ्यांनी 'एकाच्या किंमतीत दोन' या न्यायाने दोन रचना आमच्या हाती ठेवल्या, त्या अशा :-

पदांनी, दोन हातांनी, अशा चत्वार गात्रांनी
फिरे जो शैशवी प्राणी घरादारात रांगोनी
पुरे ज्यां यौवनीं दो पाय, चालायस घे काठी
तिजा हा 'पाय' वृद्धत्वीं !, असा तो मानवप्राणी !

या रचनेत त्यांनी कोड्याचा यशवंतांना अभिप्रेत असा अर्थ ग्रीक कथेतील स्विकसने मागितलेला अर्थ तर सांगितलाच, पण शिवाय स्वतःच्या कल्पनाशक्तीला राबवून आणखी एका नव्या संदर्भात त्या कोड्याचे नवे उत्तरही दिले :-

"उषःकालात आयुच्या फिरे मोटारगाडीने
दुपारीं, यौवनीं दैवें करी ये-जा दुचाकीने
नि होतां सांज, वार्धक्यात शक्ती आटतां पैसा
किराया - स्वस्त घे रिखा असा मी तीन चाकांचा !"

विशेषतः ४-२-३ बदल चाकांच्या आधुनिक संदर्भातील या रचनेमुळे आणि दोन्ही रचना सफाईदार मराठीत दिसल्यामुळे आम्हाला फारच छान वाटले. एका कोड्याची अनेक उत्तरे असा हा धडा झाला !

वसंत वृत्त आठ आठ अक्षरांच्या दोन सम-संघात बनते, आणि वसंततिलका एकापुढे एक चौदा अक्षरे यति न घेतां खेळवते. वसंत आणि वसंततिलका वृत्तांची आणखी काही उदाहरणे खाली दिलेल्या समस्यापूर्ती पाहिल्यास सापडतील. शिवाय ल. गो. विंझे यांच्या 'संस्कृत-मराठी सुभाषित-कोश' या संग्रहात मला पुढील वसंततिलका दिसली. कवी प्रियेला बघून आश्चर्य व्यक्त करतो, की

नीलोत्पलांस नयनीं, मुखें अंबुजास,
दन्तांत कुंद, अधरीं नवपल्लवास,
अंगात चंपक भरून तुझ्या विधीने
चितीं शिला कुटुनि गे भरली न जाणे !

सुज्ञ वाचकांना उमजेलच, की या कवितेत स्त्रीला शालजोडीतले टोमणे द्यायची जी वृत्ति दिसते, त्याच प्रकारची वसंततिलकेतील समस्या, "स्त्री जात घातक अती, सुखदा विरक्ती" अशी आम्ही वर सोडवायला दिली आहे. (ती कुणी बरे रचली असेल?) नुकत्याच ८ मार्चला झालेल्या स्त्री-दिनाचा संदर्भही समस्येला आहेच. कवी मंडळी निरंकुश असतात, हे लक्षात घेऊन कोणतीही समस्या आपल्याला सोडवायला हरकत नाही.

तसेच २२ एप्रिलला जागतिक पृथ्वीदिन असतो, त्या अनुरोधाने आम्हाला पृथ्वी वृत्ताची आठवण झाली. पृथ्वी हे १७ अक्षरांचे सुबक बांधणीचे वृत्त आहे. मोरोपंत कवीने रचलेली 'केकावली' ही दीर्घ प्रार्थना या पृथ्वी वृत्तात आहे हे आठवत असेलच. केशवसुतांनी 'सिंहावलोकन' नांवाची एक कविता याच वृत्तात रचली आहे. तिचे एक कडवे पहा :-

किती घसरलों, किती चुकनि शब्द ते बोललों !
करुनि भलतें किती पतित हंत ! हे जाहलों !
स्वयें बहकुनी उगा स्वजनमानसें टोंचिलीं !
वृथा स्वजनलोचनीं अहह ! आसवें आणिलीं !

या पृथ्वी वृत्ताची मोडणी, किंवा बांधणी आपल्या 'न ना'च्या भाषेत दाखवते :-

नानान ननना/ नानान ननना/ न ना/ ना नना/
नना/ नन नना/ नना/ नन नना/ न ना/ ना नना/

या वृत्ताचे पहिले दोन सहा सहा अक्षरांचे संघ सारख्या बांधणीचे आहेत, आणि शेवटी पाच अक्षरांचा संघ वेगळा येतो. त्यामुळे याच्या चालीत गंमत येते. हा शेवटचा संघ वेगळा कां होतो, कुठल्या अक्षरामुळे होतो, हे तपासल्यास ऱ्हस्व-दीर्घांच्या बदलाने वृत्ताच्या वजनात बदल कसे घडतात, ते कळेल. हा शोध घेणे मी आमच्या तरबेज स्पर्धकांवर सोपवते.

या पृथ्वी वृत्तात आठव्या अक्षरानंतर नैसर्गिक विराम किंवा यति येतो. म्हणजेच आठव्या अक्षराशी शब्द संपायला हवा. नाहीतर

यतिभंग केल्याचा दोष पदरात येतो. यतिभंग म्हणजे शब्द-तोड कानांना ऐकायला खटकते, एवढाच मुद्दा असतो. ती न करणे हे चांगले. रचनेतील अशी सफाई काही कवींना मुळातच असते, तर काहींच्या बाबतीत सरावाने जमते. पण त्यासाठी अनेक कविता मोठ्याने, चालविर वाचून पहाव्या, आणि तपासाव्या. विशेषतः स्वतःच्या. समस्यापूर्ति करायला शेवटच्या दिवसाची वाट पाहू नये, कारण तसे केल्यास जरा खडबडीत रचना आमच्या पुढे येते. स्वतः कविता रचून थोडी बाजूला ठेवून पुन्हा निरखल्यास आपल्यालाच तिच्यात सुधारणा सुचतात, आणि वाचकांपुढे येणारी कविता अधिक चापून चापून वस्त्रे नेसलेली अशी येते, असा आमचा अनुभव.

समस्यापूर्ती स्पर्धेने सत्तरी ओलांडली ! स्पर्धकात जुन्या काही नांवांचे पुनरागमन घडावे, आणि नवी नांवेही दिसायला लागावीत अशी आशा आहे. स्पर्धकांकडून आलेल्या सुंदर रचना वाचणे हा आम्हा आयोजकांचा विरंगुळा आहे.

स्पर्धा क्र. ७० चा आढावा — अरुण जतकर

'कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही' या समस्येच्या पूर्तीदाखल आमच्या हाती आलेल्या रचनांपैकी संजय गोखले आणि सुलेखा अभ्यंकर या दोन्ही स्पर्धकांच्या रचनांना पहिला क्रमांक देण्यात आला आहे. योगायोगाने दोन्ही रचना जवळजवळ एकाच प्रकारच्या संदर्भावर आधारित आहेत आणि सरळ, साध्या व सोप्या शब्दांमधून समस्येची उकल त्या अगदी सहजगत्या करतात.

अनुराधा अभ्यंकर यांनी त्यांच्या रचनेत यमदूतांच्या मुखांतून समस्यापंक्ति वदवली आहे. त्यांच्या शेवटच्या ओळीतील "जिवाला नेउ माहेरी" हे शब्द अर्थगंभीर आहेत. आणि पुन्हा एकदा योगायोग असा, की अरविंद नारळे यांनीही त्यांच्या उत्तेजनार्ह रचनेत यमदूतांनाच पाचारण दिले आहे.

एका रचनेत समस्यापंक्तीचाच कल्पनाविस्तार करण्यात वेळ आणि जागा या दोहोंचा अपव्यय झाला आहे

कवी आम्ही युगाचे ह्या, जगा सांगू खरे खोटे
करा कोणी स्तुती निंदा, कधीही भीति ना वाटे
सुखाची, यातनाचीही कथा साकारतो आम्ही
कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही

दुसऱ्या ओळीत "अपव्यय" झाला आहे असे म्हणायचे कारण हे, की सुखाची, यातनेचीही कथा साकारण्यात कुणाच्या रागलोभांची तमा बाळगण्याजोगे काय आहे ते उघड झालेले नाही. ते उघड करून सांगायला हवे होते. एक व्याकरणाचा मुद्दा — तिसऱ्या ओळीत 'यातना' हा एकवचनी शब्द अभिप्रेत असल्यास त्याचे 'यातनेचीही' असे रूप आवश्यक आहे; आणि बहुवचनी शब्द अभिप्रेत असल्यास त्याचे 'यातनांचीही' असे उच्चारित अनुस्वारासहित रूप आवश्यक आहे.

आता पुढील दोन रचना पहा —

- (१) मृदंगातून गुंगुं नाद कैसा काढला कोणी ?
कलामंदीरि श्रोतावर्ग हो तल्लीन दो कानीं
कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही
सख्यांनो ! मच्छरांनो ! रक्त शोषा कार्नि बैसोनी !
- (२) घरा अस्वच्छ ठेवोनी तुम्ही जाता निजायला

कशाला वाट पाहोनी निघावे रातिं कामाला

कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही

असे हे सांगणे त्यांचे, किड्यांचे लोक हो तुम्हा

याही दोन रचनांमध्ये एक महत्त्वाचे साम्य आहे — दोन्ही रचनांची वाहने कीटक आहेत आणि माणसे बेसावध असताना ते कीटक धाड घालतात. (ह्या सर्व योगायोगांचे आम्हाला मोठे नवल वाटले).

पहिल्या रचनेत 'मृदंगातून गुंगुं नाद कैसा काढला कोणी?'

अशा प्रश्नात्मक ओळीच्या जागी 'मृदंगातून गुंगुं नाद ऐसा काढतो कोणी' अशी विधानात्मक ओळ अधिक उचित ठरली असती. (मृदंगवादनाकडे श्रोत्यांचे कान लागले असल्यामुळे मच्छरांच्या गुणगुणण्याकडे त्यांचे लक्ष जात नाही, अशी खास ओळ लिहिली नसली तरी ते लक्षात येते). रचनेच्या दुसऱ्या ओळीत 'कलामंदीरि' असा जो ठोकाठोकी करून बसवलेला शब्द वापरला आहे, त्याऐवजी 'कलाकक्षात' किंवा 'कलाप्रासादि' अशी शब्दयोजना हवी होती.

दुसऱ्या रचनेतील शेवटची ओळ "किड्यांचे सांगणे ऐसें, जनांनो रोज हो तुम्हां" अशी सुधारून घेतल्यास जास्त सुबक होईल. रचनेच्या दुसऱ्या ओळीत स्पर्धकाला किड्यांकडून नक्की काय वदवायचे आहे हे स्पष्ट झालेले नाही.

'वादळीं थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी' या समस्येच्या पूर्तीदाखल संजय गोखले यांनी केलेल्या रचनेस दुसरा क्रमांक मिळाला आहे. वाचकांच्या मनावर आपल्या समर्थ, सोप्या व सुबक शब्दशैलीचा ठसा उमटवणाऱ्या ह्या रचनेतून त्यांनी समस्येची उकल सहजगत्या साधली आहे.

प्रत्यक्षात अगदी किडकिडीत आणि नाजूक दिसणाऱ्या, पण एकदा गळा तापला की श्रोत्यांच्या कानांवर सूर आणि तान यांच्या रूपाने बिजलीसारखी जणू कोसळून त्यांना आपल्या गायकीच्या झगझगाटाने अक्षरशः दिपवून टाकणाऱ्या गायिकेचा संदर्भ सुलेखा अभ्यंकरांच्या उत्तेजनार्ह रचनेत वापरला आहे; तो मोठा लोभस आहे. (आणि किशोरी आमोणकर या सुविख्यात गायिकेला हे वर्णन सही सही लागू पडेल असे अकलूजकरांचे मत आहे).

शास्त्रीय संगीताबद्दल आणि गायकीच्या मैफिलींबद्दल ज्यांना "कानाला बरे वाटते" याहून जास्त काही माहीत नाही अशा माझ्यासारख्यांसाठी अकलूजकरांचे सांगणे आहे — "तान कोसळली" असे रसिक म्हणतात, त्यात विजेचा लोळ आकाशातून जमिनीवर कोसळताना होणाऱ्या दैदीप्यमान लखलखाटाचा संदर्भ असतो. "

एका लहानशा रचनेत वृत्तभंग आहे —

द्रौपदी असहाय ती करि प्रश्न श्वशुरांना कशी
वादळीं थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी

हा वृत्तभंगाचा दोष दूर करण्यासाठी एक उपाय —

द्रौपदी असहाय, विव्हल, बोलते श्वशुरां कशी ...

पुढील रचना निश्चितच उत्तेजनार्ह आहे, पण 'कपटावरी' हा शब्द नको होता. तिथे 'असुरावरी' हा शब्द चालला असता —

नार ती जरि भासते बहु कोमला, परि ना तशी

वादळीं थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी

संकटी बनते जणू तलवार ती समरांगणी

चंडिका बुनी भिडे कपटावरी रणरागिणी

यापुढील रचना पाठवणाऱ्या स्पर्धकाने समस्यापंक्ति नीट

उतरवलेली नाही आणि त्याखेरीज ऊहापोह करण्याजोग्या इतर काही गोष्टी रचनेत आढळल्या –

*स्त्री कधी अबला नसे, जरि मूर्तिमान सुकोमला
आवडे तिज साउली पति, पुत्र हांची मनोमनी
येतसे कधि त्यावरी जरि संकटे कटु जीवनी
वादळी थरकापते परि कोसळे बिजली परी*

'स्त्री कधी अबला नसे' हे स्पष्ट विधान स्वतःच रचनेच्या सुरुवातीला करण्याऐवजी वाचकाला तो निष्कर्ष काढण्याची संधि दिली असती तर रचनेची गोडी वाढली असती. 'मूर्तिमान' (किंवा मराठी लिखाणात बहुदा वापरले जाणारे 'मूर्तिमंत') हे विशेषण 'सौंदर्य', 'वात्सल्य', 'कारुण्य', 'सौजन्य', अशा भाववाचक नामांना लावले जाते. 'मूर्तिमान सुकोमला' हा शब्दप्रयोग त्यामुळे कानाला खटकणारा आहे. 'मूर्तिमान' या शब्दाऐवजी 'चारुकांति' असा शब्द तिथे चपखल बसला असता. 'येतसे कधि त्यावरी....' या तिसऱ्या ओळीत 'त्या' ह्या अक्षरावर अनुस्वार आवश्यक आहे, कारण पति आणि पुत्र या दोघांचा उल्लेख उघडपणे अभिप्रेत आहे. अनुच्चारित अनुस्वार न लिहिण्याची सवलत सरसकट (*जपुं काही नियमच असल्यासारखी*) वापरणे योग्य नाही.

सरळ, साध्या, सोप्या शब्दांपासून दूर गेल्याने रचना समजायला खडतर कशी होते आणि समस्येचा रोख नीट लक्षात न घेतल्याने रचना चुकीच्या मार्गाने वाटचाल करित असफल कशी होते याचे एक उदाहरण पहा –

*'संपदाप्रतिमा' उरीं बलि यान हे घुसल्यावरी
वादळी थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी
'वास्तु'ची निज आहुति समजू नको शरणागती
लादना! हुडकूनिया तुजला वधू कधि ना कधी*

न्यू यॉर्क शहरातील वर्ल्ड ट्रेड सेंटरवर ११ सप्टेंबर २००१ रोजी दोन विमाने कोसळवून आतंकवादी अल् कायदाच्या जिहाद्यांनी ती वास्तू धुळीला मिळवली हे सर्वांना माहित आहे. पण 'संपदाप्रतिमा' म्हणजे काय? संपदा म्हणजे धन, संपत्ती, श्रीमंती आणि प्रतिमा म्हणजे 'प्रतीक'. म्हणून 'संपदाप्रतिमा' म्हणजे संपत्तीचे, श्रीमंतीचे प्रतीक (an icon of wealth). (आम्हाला इलाज नाही, पण एरव्ही एवढा शोध कोण घेत बसणार?)

त्या प्रतीकाच्या छातीवर घाला घालण्यात आला होता. ७ डिसेंबर १९४१ रोजी जपानच्या कामिकाझे वैमानिकांनी हवाईमधील अमेरिकन नौदलाच्या तळावर हल्ला करून अमेरिकेची जहाजे बुडवली होती आणि त्या हल्ल्यात स्वतःच्या प्राणांची आहुती दिली होती. तो पूर्वतिहास लक्षात घेऊन प्रस्तुत रचनेकडे पाहिल्यास 'वर्ल्ड ट्रेड सेंटर' नावाच्या इमारतीने स्वतःच्या जिवाची आहुती दिली, आत्मसमर्पण केले, असे काही म्हणता येईल का?

सोसाट्याचा वारा किंवा वादळी वारा आला तर वर्ल्ड ट्रेड सेंटरसारख्या गगनचुंबी इमारती उंच ताडामाडांप्रमाणे हलतात व डुलतात; चक्क दोन दोन फुटी आंदोलने करतात. पण तरीही या इमारती मोडत नाहीत, पडत नाहीत आणि त्यांना व त्या इमारतींमधे वावरणाऱ्या माणसांना तसूभरसुद्धा धोका पोहोचत नाही, हे आजच्या सिव्हिल इंजिनियरिंगचे तोंडात बोट घालायला लावणारे यश आहे. 'वादळी थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी' यातील 'वादळी

थरकापते' एवढाच भाग या इमारतीच्या बाबतीत लागू पडतो. पुढचा 'परि कोसळे बिजली जशी' हा भाग या इमारतींना वस्तुतः गैरलागू आहे. पण दोन प्रचंड विमानांनी प्रचंड वेगाने येऊन जाणूनबुजून धडक दिल्याने वर्ल्ड ट्रेड सेंटरची वास्तू डळमळली, तिला आग लागली आणि शेवटी ती कोसळली. 'थरकापणे' आणि 'कोसळणे' या दोन्ही गोष्टी घडल्या, तरी स्पर्धकाने समस्येचा रोख लक्षात घेतलेला नाही असेच म्हणावे लागते.

जाता जाता आणखी एक ऊहापोह करणे आवश्यक वाटते. जुन्या मराठी कवितेच्या शिरस्त्यानुसार "*लादना! हुडकूनिया तुजला वधू कधि ना कधी*" या ओळीतल्या वधू या शब्दातील 'धू'वर अनुस्वार दिला गेला असता, कारण 'तुझा वध करू' या अर्थाने 'वधू' हा शब्द वापरला आहे; 'नवरी मुलगी' या अर्थाने नाही. मराठी भाषेतील निःसंदिग्धपणा विनाकारण गमावून केवळ संदर्भावर अवलंबून राहू नये असे माझे मत आहे. म्हणूनच माझ्या मते अनुस्वार अनुच्चारित आहे एवढे कारण तो वगळायला इथे पुरेसे नाही.

एकाही स्पर्धकाने राणी लक्ष्मीबाईच्या उदाहरणाचा उपयोग केला नाही, याचे आम्हा दोघा आयोजकांना मोठे आश्चर्य वाटले.

'काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें' या समस्येची संजय गोखले यांनी केलेली पूर्ति तिसऱ्या क्रमांकास पात्र ठरली आहे. का ते रचना वाचतांच वाचकांच्या लक्षात येईल अशी मला खात्री आहे.

अरविंद नारळे यांनी एका उत्तेजनार्ह रचनेत दुखणे पळून जाण्याचे असे कारण शोधले आहे (सोडत = लॉटरी), की ज्याची स्वप्ने अनेकजण पहात असतात (आणि मीही त्याला अपवाद नाही). त्यांच्या दुसऱ्या उत्तेजनार्ह रचनेत शाळा चुकवण्याचा संदर्भ आला आहे व आणखी एका स्पर्धकाने तसलाच संदर्भ योजला आहे (– पुन्हा एकदा योगायोगाची बात!) पहा –

*शाळा नकोच असतां घरि मी बसावे?
पोटास हात धरुनी सवयें रडावे?
तों पाहिली मम सखी, प्रिय मित्र आले
काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें*

'सवयीने' या अर्थी वापरलेला 'सवयें' हा शब्द आमच्या कानाला खटकणारा आहे. मराठी हल्ली बरीच बदलत चालली असल्याने कुणी सांगावे, कदाचित् असे शब्द पुढे कधीकाळी रूढ होतीलही; पण सध्या तरी आम्ही तो वैध समजलेला नाही.

खडबडीतपणा दूर करण्याची अत्यंत गरज असलेली एक रचना हाती आली –

*'सांगून' येइ मजला युवती जरी ती
माझ्या मनीं न भरली युवती कधी ती
सांगू कसे? न कळते तिच्या पित्यासी
मित्र तुझ्या सह तिला बघुनी अशी ती
काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें*

सांगून आलेली मुलगी मनात भरली नाही, पण मुलीच्या वडिलांना नकार कसा कळवायचा हा पेच एका विवाहेच्छू तरुणाला पडला आणि आपल्याच एका मित्राबरोबर त्या मुलीला पाहून त्याचा पेच दूर झाला, असे स्पर्धकाचे म्हणणे आहे. पण मुलीच्या वडिलांना काय सांगितल्याने त्याची सुटका झाली असेल याचा अंदाज बांधायला पुरेशी माहिती या रचनेतून मिळत नाही. संदर्भनिर्मितीमधे ही त्रुटी

आहे. याखेरीज 'युवती जरी ती', 'युवती कधी ती', 'बघुनी अशी ती' अशा प्रकारची शब्दयोजना कवितेची रसात्मकता नष्ट करते.

रचनेची तिसरी ओळ (*सांगू कसे? न कळते तिच्या पित्यासी*) वगळली तर मुलीच्या वडिलांचा अडसर दूर होतो आणि केवळ विवाहेच्छू तरुणाच्याच मनाचा प्रश्न उरतो. त्या प्रश्नाचे समाधान तिला आपल्या मित्राबरोबर पाहिले, एवढ्याने कदाचित् होऊ शकेल; पण नुसतेच "पाहिले" असे म्हणून भागणार नाही. नकार देण्यासाठी अधिक परिणामकारक कारण पाहिजे. हा सर्व विचार करून पुढील प्रकारचे बदल सुचवावेसे वाटतात –

*'सांगून' येइ मजला युवती नकोशी
देण्या नकार परि कारण ना मिळाले
मित्रा, तिच्या करि तुझा कर पाहुनीया
काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें*

मला वाटते, कविता उस्फूर्त असावी, ती आपणच पुन्हा पुन्हा वाचून तिच्यात सुधारणा करण्याने उस्फूर्तपणा जाऊन कवितेत कृत्रिमपणा येईल असा एक जो वाद प्रचलित आहे, तो समस्यापूर्ति स्पर्धेच्या बाबतीत तरी अजिबात वर्ज्य मानावा. समस्यापंक्ती माहीत झाल्यापासून रचना पाठवीपर्यंत आपली रचना पुन्हा पुन्हा वाचून तिच्यावर आपणच वेगवेगळे आक्षेप घेत रहावे, आणि समस्येवर पुन्हा पुन्हा विचार करून कशा प्रकारच्या सुधारणा प्रभावी ठरतील हे पहात रहावे. असे केल्याने आपोआपच काव्यात्मतेची जाणीव वाढत जाईल.

– पहिला क्रमांक (विभागून) –

- (१) "समोरी न्यायपीठाच्या न कोणी दास ना स्वामी
दिसेना पेशवा आम्हा दिसे तो एक आरोपी
खुनाला देहदंडाची सजा फर्मावितो आम्ही
कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही!"
– संजय गोखले, फ्लशिंग, न्यू यॉर्क, यू.एस.ए.
- (२) "सजा मी फाशिची देतो, दुजा पर्यायही नाही
कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही!
कुणी हो रंक वा राजा, इथे मी पाहतो काजा"
अशा या न्यायमूर्तीला प्रजाही आदरें पाही
– सुलेखा अभ्यंकर, वेस्ट क्रॉयडन, सरे, यू.के.

– दुसरा क्रमांक –

पंख कोमल, चोच नाजुक, सूर मंजुळ लावला
पाहुनी इवली कुडी, समजू नका अबला तिला
रक्षण्या घरटे, पिले, सरसावुनी उसळे कशी
वादळी थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी
– संजय गोखले, फ्लशिंग, न्यू यॉर्क, यू.एस.ए.

– तिसरा क्रमांक –

भाली सुशीतल तुझे कर चंदनाचे
वाणीतुनी बरसती सर अमृताचे
ओठांमधून मधु औषध प्राप्त झाले
काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें
– संजय गोखले, फ्लशिंग, न्यू यॉर्क, यू.एस.ए.

– उत्तेजनार्ह –

"कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही!

मनाला यातना होती क्षमा येथे कुणा नाही
जगाचा व्याप सांभाळी शिवाला लेकरे प्यारी
यमाचे दूत हो आम्ही जिवाला नेउ माहेरी"

– अनुराधा अभ्यंकर, पिटस्फर्ड, न्यू यॉर्क, यू.एस.ए.

"कुणाच्या रागलोभांची तमा आम्हां मुळी नाही!

यमाचे दूत आम्ही ! येउ भेटायस केव्हांही "

– अरविंद नारळे, टोरांटो, ऑटोरियो, कॅनडा

मोहिनी तव गायनी दिसशी जरी कृश, बावरी
धुंदसा स्वर लागतां खुलते कळी तव गोजिरी
तानही खुलवी सुरा लय वाढतां स्वर तापतो
वादळी थरकापते, परि कोसळे बिजली जशी

– सुलेखा अभ्यंकर, वेस्ट क्रॉयडन, सरे, यू.के.

फेडावयास ऋण ना फलपीक यंदा

"दावा करीन!" धनको दम दे दहादा

काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें

श्रीलाभ! सोडत ! महाफळ हे मिळाले

– अरविंद नारळे, टोरांटो, ऑटोरियो, कॅनडा

पोटात दुःख ! चुकवी कुणि बाल शाळा

दे वैद्य औषध तया, कडुनिब पाला

काढा कडू न गिळतां दुखणें पळालें

शाळेत ढोगि मुलगा उडुनी पळाला

– अरविंद नारळे, टोरांटो, ऑटोरियो, कॅनडा

